

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ И РАЗЧЕТИ МЕЖДУ ПРЕДПРИЯТИЕТО И СОБСТВЕНИЦИТЕ МУ

Доц. д-р Живко Бонев
Дипломиран експерт-счетоводител,
Регистриран одитор

Ключови думи:	Резюме
<p>Собственик Съдружник Акционер</p>	<p><i>Статията е посветена на взаимоотношенията и свързаните с тях разчети между предприятието и неговите собственици. Групирано са в няколко основни групи, отнасящи се до: инвестирането на капитал; кредитни отношения; търговски сделки.</i></p> <p><i>При разглеждането на взаимоотношенията и разчетите, свързани с инвестиране на капитал, са обхванати:</i></p> <p><i>Групирането на предприятията на капиталови, персонални и еднолични търговци.</i></p> <p><i>Взаимоотношения при: създаване на предприятието; увеличение на капитала; намаление на капитала; прекратяване участието в предприятието; разпределението на финансовия резултат.</i></p> <p><i>Кредитните отношения са обхванати при предоставяне и получаване на кредит на и от собственици. Отделено е специално място на нормативната уредба, дадена в чл. 134 от ТЗ за задължаване на съдружниците в ООД да правят допълнителни парични вноски за определен срок.</i></p> <p><i>Търговски сделки със собственици са разгледани като покупко-продажби; наемни отношения и заем за послужване.</i></p> <p><i>Отделено е място и на основните задачи на регистрираните одитори по трите групи взаимоотношения.</i></p>

Между предприятието и собствениците на същото възникват различни взаимоотношения. Те имат разнообразен характер и в редица случаи се различават в зависимост от правния статут на предприятието. В общия смисъл тези взаимоотношения се отнасят до:

- *инвестиране на капитал;
- *кредитни отношения;
- *търговски сделки

Взаимоотношения, свързани с инвестиране на капитал¹

Всяка дейност е свързана с влягането на капитал. Той се осигурява от собствениците по различен начин, време и размер. В случая интересът е насочен към влягането на собствени средства от страна на капиталовложителите – собственици на предприятието.

Във връзка с капитала предприятията могат да се разделят условно на три основни групи:

* Капиталови. Това са предприятия, за които има регламент относно формата на капиталовото участие, включително и по размер;

* Персонални – тези предприятия, за които няма регламент за размера на капитала;

* Еднолични търговци, за които не се изисква форма и размер на капитала.

Тези характерни особености се отразяват и върху отчитането на капиталовите взаимоотношения в двете участващи страни. Когато капиталовложителят е физическо лице – гражданин, този въпрос не стои пред него, а само пред предприятието, в което е инвестирано. Физическото лице е притежател на документ за участие в капитала на дружеството. Но когато капиталовложителят е юридическо лице, въпросът стои и пред двете страни. Нормално е предприятието вложител да отчита тези свои взаимоотношения като инвестиции.

Взаимоотношенията, свързани с капитала, независимо от характеристиката на предприятието, могат да се подразделят на взаимоотношения при:

* създаване на предприятието;

* увеличение на капитала;

* намаление на капитала;

* прекратяване участието в предприятието;

* разпределението на финансовия резултат от използването на капитала.

Такова условно групиране на взаимоотношенията би спомогнало за по-пълното обхващане на въпросите.

Взаимоотношения при създаване на предприятието и увеличение на капитала

Първите взаимоотношения между предприятието и собствениците възникват при първоначалното инвестиране на капитал за създаване на предприятието. По съдържание те не се различават от тези при последващо инвестиране (увеличение на капитала чрез вноски от капиталовложителите), което позволява едновременно разглеждане на основните разчетни взаимоотношения. В това отношение има много варианти и особености.

¹ Тук не се включва увеличение на капитала със средства на предприятието, тъй като не възниква разчетно отношение.

За персоналните дружества размерът на вноските, съотношението между съдружниците, сроковете и редът на внасяне и пр. се определят в учредителния договор на дружеството, който следва да се спазва.

За капиталовите дружества има нормативно определен минимален размер на капитала, минимален размер на дял или акция. Така, при сега действащото законодателство, за дружествата с ограничена отговорност капиталът е минимум 2 лв. и един дял е с минимална стойност от 1 лв.

За акционерните дружества минималният размер на капитала е 50 000 лв. при минимална номинална стойност на една акция – 1 лев. С устава са определят и видовете акции и пр.

Със записването на дялове или акции с цел създаване на дружеството или увеличение на капитала чрез допълнителни вноски независимо дали е персонално, или капиталово дружеството, възниква вземане на дружеството от съответния капиталовложител – съдружник или акционер, което намира своето счетоводно отражение със статия за увеличение на капитала и на вземанията²:

Дт с/ка Вземания по записани дялове или акции

Ан с/ка Съответния съдружник/акционер

Кт с/ка Записан капитал

Ан с/ка Съответния съдружник/акционер

Вземанията и записаните вноски се отчитат аналитично по капиталовложители. В сметката, отразяваща инвестирания капитал, отчетността на аналитично ниво е не само по капиталовложители, но и с данни за записаните дялове или акции по вид, количество и стойност, което е особено подчертано при акционерните дружества.

При капиталовложителя – предприятие инвестирането се отчита като инвестиция според реално предоставените ресурси и в зависимост от степента на влияние върху дейността и възвръщаемостта.

За акционерните дружества в ТЗ е предвидено задължително внасяне на определен размер от записаните вноски в банкова набирателна сметка. С регистрирането на предприятието или увеличението на капитала вземането се намалява с прехвърлената от набирателната в текущата сметка сума.

Когато има разлика между емисионната стойност и номиналната стойност на акциите, разликата се отнася във фонд Резервен за акционерните дружества, регламентирано в ТЗ (чл. 186, ал. 3). За останалите дружества такъв регламент няма, но нищо не пречи това да се запише в устава и по общия ред да се създаде специализиран вид резерв.

При всички случаи следва да се спазва редът, предвиден в ТЗ и устава на дружеството.

² Наименованията на сметките е условно. Всяко предприятие в индивидуалния си сметкоплан определя най-подходящото наименование кд съответен шифър.

При едноличните търговци такива изисквания няма. Вложените средства директно в пари, стоки или имущество се отчитат по сметката на едноличния търговец.

Дт с/ки за Активи

Дт с/ка Каса, Разплащателна

Кт с/ка Разчети със собственика

Особености при непарични вноски

Участието в капитала на дружеството може да бъде реализирано и чрез непарични вноски, което е свързано с някои специфичности особено когато капиталовложителят е предприятие. Те са обект на регламентиране в чл. 72 от Търговския закон, който изисква непаричната вноска да се оценява от три вещи лица, определени от длъжностното лице по регистрацията в Агенцията по вписванията. И инвестицията, и апортната вноска (внесените активи) се отчитат съобразно тази оценка независимо от участието в капитала.

Подобен е и редът за погасяване на дълг чрез предоставяне на капиталови инструменти – дълг срещу собственост.

Взаимоотношения при намаление на капитала

Законът дава възможност за задължително или доброволно намаляване на капитала до установения в закон минимум. Различни са условията, редът, формите и начините на намалението. Ние ще се спрем на част от тях, а именно:

1. Намаление на капитала чрез освобождаване от задължение за внасяне неизплатената част на дела в капитала.

Прилага се, когато има записан капитал, но не е внесен напълно, и намалението е по-малко или равно на невнесения капитал. В този случай възникналото разчетно взаимоотношение при записването (увеличението) на капитала – вземането, се намалява включително и до нула:

Дт с/ка Записан капитал

Ан с/ка Съответния съдружник/акционер

Кт с/ка Вземания по записан капитал

Ан с/ка Съответния съдружник/акционер

2. Намаление на капиталовото участие за покриване на загуба. В този случай не възниква разчетно отношение. Целият размер на капитала се намалява пропорционално на участието на отделните вложители. Може да се осъществи чрез намаляване на стойността на дяловете или акциите, чрез намаляване на количеството им и пр. Намалението трябва да е съобразено с изискуемия се минимум и стойността на един дял или акция.

3 Намаление на дела от капитала или прекратяване на участието на даден съдружник в дружеството. В този случай участието на съдружника в капитала се намалява и възниква задължение на предприятието да заплати съответната стойност, ако не е договорено друго. Тези плащания, поради намаляване на капитала, могат да се правят само след като намаляването бъде вписано в търговския регистър и след като кредиторите, изразили несъгласие с намаляването, са получили обезпечение или плащане.

В акционерните дружества промени във взаимоотношенията възникват при прехвърляне на акции на други лица, като се съобразяват с уставните регламенти. В много от тях предприятието може да няма участие освен за регистриране на промяната в определените случаи.

Изкупуване на собствени акции

С чл. 187а от ТЗ са определени условията, при които дружеството може да придобива собствени акции. Чл. 187б от ТЗ дава право на дружеството да изкупи собствени акции въз основа на решение на общото събрание на акционерите, което определя:

1. максималния брой акции, подлежащи на обратно изкупуване;
2. условията и реда, при които Съветът на директорите или Управителният съвет извършват изкупуването в определен срок, не по-дълъг от пет години;
3. минималния и максималния размер на цената на изкупуване.

Решението се вписва в търговския регистър. Изкупуването се извършва при спазване на условията на чл. 247а, ал. 1 и 2 от ТЗ. Разчетът, когато такъв възниква, се отчита със статията:

Дт с/ка Изкупени собствени акции

Кт с/ка Други кредитори

Общата номинална стойност на придобитите и изкупени собствени акции, освен при намаление на капитала, не може да надхвърля 10 на сто от капитала. Дружеството е длъжно да прехвърли в тригодишен срок притежаваните собствени акции, които надхвърлят този размер.

Разчети при разпределение на дивиденди

По принцип предприятието се създава, за да носи печалби на капиталовложителите. При реализиране на положителен финансов резултат в съответствие с Устава се взема решение за разпределението му. Сред множеството възможни решения е и това за разпределение на част или целия финансов резултат между капиталовложителите – собственици. Такова решение може да се вземе и за неразпределен положителен финансов резултат от минали години. ТЗ предвижда кога могат да се разпределят дивиденди и начина на определяне на размера им (чл. 247а).

В тези случаи възниква задължение на предприятието към собствениците.

Съобразно действащите данъчни закони се удържа корпоративен данък, засега 5%, още при начисляването на съответните суми.

Дт с/ка Неразпределена печалба

Кт с/ка Задължения за съучастия

Ан с/ка Съответния съдружник/акционер

Кт с/ка Задължения към бюджета

Това задължение има петгодишен давностен срок съгласно ЗЗД.

Задължението престава да фигурира при изплащането на дивидента или изтичането на давностния срок.

Разчети при изплащане на имуществен дял

Този разчет възниква в дружествата с ограничена отговорност, както и в персонални дружества. Всеки съдружник може да прекрати своето участие в дружеството. За ООД редът е посочен в чл. 125 от ТЗ.

При прекратяване на участието си в дружеството съдружникът има право на дружествен дял в размер съобразно дела му в капитала, ако не е уговорено друго³, което ще има предимствено приложение.

За персоналните дружества действат регламентите в съответните учредителни актове.

От посочените условия и регламенти произтичат и изискванията за начина на определяне и документиране на стойностния израз на това право. Особеност възниква, когато се напуска дружество – майка, тъй като напускащият съдружник има дял от имуществото на групата.

За счетоводното отразяване на правото на вземане в размер на изчисления дружествен дял в с/ка Задължения за съучастия се открива аналитична сметка на името на напускащия съдружник чрез намаление на всеки един от съответните елементи на собствения капитал.

За акционерните дружества тези взаимоотношения се уреждат по пътя на изкупуване на акциите.

Кредитни отношения със собственици

Няма ограничения между собственик и предприятието да възникнат заемни отношения и то в две посоки:

*предприятието да предостави кредит на собственика или

³ Чл. 127 от ТЗ.

*собственикът да предостави кредит на предприятието.

Предоставяне на кредит на собственик

В този случай собственикът става длъжник, а предприятието кредитор, което счетоводно се отразява :

Дт с/ка Дадени заеми

Кт с/ка Разплащателна сметка

Редно е да има съответното решение на ръководното тяло, сключен договор и пр.

По общия ред ще се начисляват и заплащат лихви.

Единственото, което трябва да се има предвид, е, че условията трябва да бъдат като при несвързани лица.

Получаване на кредит от собственик

В този случай собственикът става кредитор на предприятието, а последното – длъжник. Счетоводната статия е тривиална:

Дт с/ка Разплащателна сметка

Кт с/ка Кредитори (получени заеми)

Решението се взема от ръководното тяло и се сключва договор, в който условията, главно лихви, срокове и пр, трябва да не се различават от тези за несвързани лица.

Задължения за вноски в дружествата с ограничена отговорност

Това е специфичен случай за дружествата с ограничена отговорност. Нормативната уредба е дадена в чл. 134 от ТЗ, но се третира и в писма на МФ-НАП и в някои решения на ВАС.

ТЗ предоставя на дружествата с ограничена отговорност (ООД) възможност, по решение на общото събрание, за покриване на загуби и при временна необходимост от парични средства **съдружниците да бъдат задължени** да направят съразмерни на дяловете им в капитала, ако не е предвидено друго, допълнителни парични вноски за определен срок. За тях може да се уговори дружеството да плаща лихви. Допълнителните вноски не се отразяват в капитала на дружеството.

С внасянето на допълнителна парична вноска дружеството става длъжник на съдружника – вносител, а съдружникът става кредитор на дружеството за вземането му в размера на същата вноска.

Счетоводното отразяване на допълнителните вноски за осигуряване на средства при временна необходимост от парични средства е ясно – съдружникът става кредитор, предприятието – длъжник.

Дт с/ка Разплащателна сметка

Кт с/ка Разни Кредитори

Ан с/ка Съответния съдружник

Ако е поето задължение за заплащане на лихви, тяхното счетоводно отразяване е по общия ред.

С изтичане на срока вноските подлежат на връщане заедно с лихвите, ако има такова решение, и счетоводните операции са тривиални и известни.

В Закона има известна неяснота относно третирането на тези вноски при покриване на загуби. Внесените суми ще покрият загуба (Кт с/ка Непокрити загуби), следователно няма да има кредитор и внесените суми не могат да се върнат.

Търговски сделки със собственици

Между предприятието и собственик е възможно да възникват и различни други търговски взаимоотношения. Те на общо основание се третират като отношения между предприятие и трето лице. Но тъй като те са свързани лица, е необходимо сделките да бъдат при условия като за несвързани лица. Тези сделки могат да имат различен характер като продажба или покупка на стоки; извършване на услуги; предоставяне на имущество под наем и пр.

Покупко-продажби

Когато предприятието продава стоки или извършва услуги на собственика, последният (собственикът) се превръща в клиент на предприятието и разчетът ще възникне чрез дебитиране на с/ка Клиенти и отчитане на приходи от продажби и евентуално разчети по ДДС.

В обратния случай собственикът ще бъде доставчик и разчетът ще бъде чрез кредитиране на с/ка Доставчици, съответния собственик и кредитиране на разни активни сметки.

Наемни отношения

Един от често срещаните случаи е наличието на наемни отношения. Принципите, на които са подчинени, са регламентирани в чл. 228 и следващи от ЗЗД. По същество с договора за наем наемодателят предоставя на наемателя една вещ за временно ползване, а наемателят му плаща определена цена. Трябва да се има предвид, че договорът за наем не може да бъде сключен за повече от десет години, освен ако е търговска сделка. Наемателят е длъжен да върне вещта.

Наемодателят следва да отрази счетоводно новото местонамиране на вещта поради предоставянето ѝ на наемателя и да отчита приходите от наема. Наемателят следва да отрази задбалансово наличието и ползването на чужда вещ.

В някои случаи е възможно да възникнат взаимоотношения, свързани с наемно отношение, произтичащи от необходимостта от значителни ремонти и подобрения на предоставената вещ, които не са обект на нашето разглеждане.

Заем за послужване

Това е интересна ситуация, регламентирана от ЗЗД – чл. 243 и следващи. С договора за заем за послужване заемодателят предоставя безвъзмездно на заемателя една определена вещ за временно ползване, а заемателят се задължава да се грижи за вещта като добър стопанин и да я върне. Счетоводно се отразява промяната в местонамирането на вещта при заемодателя и наличието при ползвателя на чужда вещ.

Особеното тук е, че предоставянето на вещта е безвъзмездно, което прави това взаимоотношение коренно различно от наемното такова.

Задачи на регистрираните одитори

Пред одиторите стоят задачите за установяване на тези взаимоотношения и проверка за правилното им отразяване.

Във всяко подлежащо на независим финансов одит предприятие има капиталовложители. Следователно първата група взаимоотношения и разчети винаги имат своето място. При това тези взаимоотношения задължително се регистрират в Агенцията по вписванията. Оттук произтичат и действията, които одиторът трябва да изпълни. Те се свеждат общо до проверка на оповестените данни във финансовия отчет и съпоставяне със счетоводните данни, с тези по учредителните документи и предоставените и публикувани от Агенцията по вписванията. Безспорно и съответното реагиране при различия.

Кредитни отношения се срещат почти във всички банки и по-рядко в останалите предприятия. Всички те са със свързани лица, което подлежи на контрол. При дружества с ограничена отговорност често се използват задължителните допълнителни вноски съгласно чл. 134 от ТЗ. Поради някои непълноти и неясноти в ТЗ често се допускат неточности. Това налага проверка на правилното му прилагане.

При наличието на търговски отношения обект на проверка трябва да бъде правилното им отразяване, тъй като са сделки между свързани лица.

Библиографска справка:

Търговски закон

Закон за задълженията и договорите

RELATIONSHIPS AND ACCOUNTS BETWEEN AN ENTITY AND ITS OWNERS

*Assoc. Prof. Jivko Bonev, PhD
Certified Public Accountant,
Registered Auditor*

Key words:	Summary
<p><i>Owner</i></p> <p><i>Partner</i></p> <p><i>Shareholder</i></p>	<p><i>The article discusses the relationships and related accounts between an entity and its owners. Those are grouped into several main categories related to: investment of capital; borrowing operations; business transactions.</i></p> <p><i>In discussing relationships and accounts related to investment of capital, the following issues have been covered:</i></p> <p><i>Entity categorization as corporations, unincorporated enterprises (partnerships) and sole proprietors/traders.</i></p> <p><i>Relationships with regard to: formation of the entity; capital increase; capital decrease (deduction from equity); disposal of the interest in the entity; allocation of the economic outturn.</i></p> <p><i>Borrowing operations concern granting and obtaining a loan to and from the owners. Special attention has been paid to the provisions set out in Art. 134 of the Commercial Act on the mandatory requirement for the partners in a limited liability company to make additional monetary contributions within a fixed period.</i></p> <p><i>Business transactions with the owners concern sale and purchase transactions; rentals and loan for use.</i></p> <p><i>The article also discusses the main tasks of registered auditors in relation to these three groups of relationships.</i></p>